

възникнало едно общество, което по силата на всичките си икономически условия на живот трябвало да се раздели на свободни и роби, на експлоатиращи богати и експлоатирани бедни — общество, което не само не можело вече да примири тия противоположности, но трябвало все повече да ги изостря. Такова общество можело да съществува само в непрекъсната отворена борба на тези класи една против друга или пък под господството на една трета сила, която, стоейки привидно над взаимно борещите се класи, потискала техните открити стълкновения и, най-многого, допускала класовата борба само в икономическата област, в така наречената законна форма. Родовият строй отживял своето време. Той бил разрушен от разделението на труда и неговият резултат — от разделянето на обществото на класи. Той бил заменен от държавата.

По-горе разгледахме поотделно трите главни форми, в които държавата се издига върху развалините на родовия строй. Атина ни дава най-чистата, най-класическата форма: тук държавата възниква непосредствено и предимно от класовите противоположности, развиващи се в рамките на самото родово общество. В Рим родовото общество се превръща в затворена аристокрация сред многоброен, вън от него стоящ, безправен, но носещ задължения плебс; побелата на плебса разрушава стария родов строй и издига върху неговите развалини държавата, в която скоро съвсем се претопят и родовата аристокрация, и плебсът. Най-после, у германските победители на Римската империя държавата възниква непосредствено от завоеванието на големи чужди територии, за господството над които родовият строй не дава никакви средства. Но тъй като с това завоевание не е свързана нито сериозна борба с предишното население, нито по-прогресивно разделение на труда; тъй като равнището на икономическото развитие на завоеваните и на завоевателите е почти едно и също и затова икономическата база на обществото си остава предишната, то родовият строй може

да се запази цели векове в изменена, териториална форма като общинно устройство (марка) и дори за известно време да се подмлади в отслабена форма в по-късните аристократични и патрициански родове, дори в селски родове, както е било например в Дитмаршен*.

Следователно държавата в никой случай не е сила, натряпана на обществото отвън: също така тя не е и действителност на нравствената идея, «образ и действителност на разума», както твърди Хегел¹⁸². Тя е, напротив, продукт на обществото на определено стъпало от развитието му; тя е признание, че това общество се е заплело в неразрешими противоречия със самото себе си, разпадало се е в непримирими противоположности, които е безсилно да обуздае. Но за да не би тия противоположности — класи с противоречиви икономически интереси — да унищожат себе си и обществото в безпощадна борба, ставала необходима една привидно стояща над обществото сила, която да притъпява конфликта, да го държи в рамките на «реда»; и тази сила, произлиза от обществото, но поставяща се над него и все повече отчуждаваща се от него, е държавата.

В сравнение със старата родово организационна държава се отличава, първо, с деленето на ползаниите си по територия. Старите родови съюзи, образувани и държани се по силата на кръвната връзка, ставали, както видяхме, недостатъчни, защото в повечето случаи тяхната предпоставка — свързването на членовете на рода с определена територия — отдавна изчезнала. Територията си оставала, но хората станали подвижни. Затова приели за изходна точка териториалното делене и предоставили на гражданите да изпълняват своите обществени права и задължения там, където се заселвали, без оглед на род и племе. Тазн организация на гражданите по местожителство е обща за всички държави. Затова тя ни се струва естествена: но видяхме каква упорита и дълга борба е била необходима,

* Първият историограф, който имал поне приблизителна представа за съдбата на рода, бил Нибур и това — както и неговите пренесени пак оттам заблуди — той дължи на своето познание с дитмаршенските родови общини¹⁸².

докато тя измести в Атина и Рим старата организация по родове.

Вторият отличителен белег е създаването на публична власт, която вече не съпада непосредствено с населението, което само се организира като въоръжена сила. Тази особена публична власт е необходима, защото самодествуващата въоръжена организация на населението е станала невъзможна след разделянето на обществото на класи. Робите също влизат в състава на населението; 90-те хиляди атински граждани образуват по отношение на 365-те хиляди роби само една привилегирована класа. Народната войска на атинската демокрация била една аристократична публична власт по отношение на робите и ги държала в подчинение; но за да се държат и гражданите в подчинение, станала необходимата и една жандармерия, както бе казано по-горе. Тази публична власт съществува във всяка държава; тя се състои не само от въоръжени хора, но и от веществени придатъци, затвори и учреждения за принуда от всякакъв вид, които родовото общество не познавало. Тя може да бъде съвсем незначителна, почти незабележима в общества с още неразвити класови противоположности и в отдалечени области, както е понякога на някои места в Съединените американски щати. Но тя се усилва в такава степен, в каквато се изострят класовите противоречия вътре в държавата и в каквато граничещите една с друга държави стават по-големи и с повече население. Достатъчно е да погледне човек нашата съвременна Европа, където класовата борба и конкуренцията в завоеванията са издигнали публична власт на такава висота, че заплашва да погълне цялото общество и дори държавата.

За да се поддържа тая публична власт, необходими са вноски от гражданите — данъците. Последните били съвсем непознати на родовото общество. Но ние днес ги знаем много добре. С развитието на цивилизацията и те вече не стигат; държавата издава полици с надеж в бъдещето, прави заеми, държавни дългове. Стара Европа може да разкаже нещичко и за това.

Имайки публична власт и правото да събират данъци, чиновниците като органи на обществото стоят сега

над обществото. Свободното, доброволно уважение, което било отдавано на органите на родовия строй, не им е достатъчно, дори и ако биха могли да го имат; носители на отчуждаващата се от обществото власт, те трябва да печелят уважение към себе си с изключителни закони, по силата на които те се ползват с особена свещеност и неприкосновеност. Най-жалкият полицейски служител на цивилизованата държава има повече «авторитет» от всички органи на родовото общество, взети заедно; но най-могъщият княз и най-великият държавник или пълководец на цивилизацията може да завиди на най-незначителния родов старейшина за непринуденото и неоспорвано уважение, което му било отдавано. Единият стои именно сред обществото, докато другият е принуден да се старее за представлявана неща извън и над обществото.

Тъй като държавата е възникнала от нуждата да се обуздават класовите противоречия; тъй като същевременно тя е възникнала в самия конфликт на тия класи, то тя по правило е държава на най-мощната, икономически господстваща класа, която чрез нея става и политически господстваща класа и по този начин придобива нови средства за потискане и експлоатиране на потиснатата класа. Така античната държава била преди всичко държава на робовладелците за държава в подчинение на робите, както феодалната държава е орган на аристокрацията за потискане на крепостните и зависими селяни, а съвременната представителна държава е оръдие за експлоатация на наемния труд от капитала. Като изключение се срещат обаче и периоди, когато борешите се помежду си класи достигат такова равновесие на силите, че държавната власт, като привиден посредник, получава временно известна самостоятелност по отношение на двете класи. Такава е абсолютната монархия в XVII и XVIII в., която уравнивява една срещу друга аристокрацията и буржоазията; такъв е бодипартизмът от първата и особено от втората френска империя, която използваше пролетариата срещу буржоазията и буржоазията срещу пролетариата. Най-новото постижение от тоя вид, при което владетели и подчинени изглеждат еднакво комични, е нова-

та германска империя на бисмарковската нация; тук капиталисти и работници са уравновесени едни срещу други и са еднакво маменни в интерес на западналите пруски провинциални конкери.

Освен това в повечето исторически държави признатите на гражданите права се степенуват според имуществото им и с това направо се заявява, че държавата е организация на имотната класа за защита от неимотната. Така е било с имотните класи в Атина и Рим. Така е било и в средновековната феодална държава, където степента на политическото влияние се определя от размера на земевладението. Това се изразява и в изборителния ценз на съвременните представителни държави. Обаче това политическо признаване на имущественото различие никак не е съществено. Напротив, то характеризира едно ниско стъпало на държавно развитие. Висшата държавна форма, демократическата република, която при нашите съвременни обществени отношения става все повече неизбежна необходимост и представлява оная държавна форма, в която само може да се доведе докрай последната, решителната борба между пролетариат и буржоазия — демократическата република не знае официално вече нищо за имуществени различия. При нея богатството упражнява своята власт косвено, но затова пък по-сигурно; от една страна, във формата на пряко подкупуване на чиновниците (за което Америка е класически образец), от друга страна — във формата на съюз между правителство и борса, който се осъществява толкова по-лесно, колкото повече растат държавните дългове и колкото повече акционерните дружества концентрират в свои ръце не само транспорта, но и самото производство и намират своето средоточие пак в борсата. Освен Америка ярък пример за това е и най-новата Френска република, пък и почтена Швейцария даде своя принос в тази област. Но че за той братски съюз между правителство и борса не е необходима демократическа република, доказва освен Англия и новата Германска империя, където не може да се каже кого общото изборително право е издигнало по-високо — Бисмарк или Блайхрöder. И на края, имотната класа господ-

ствува непосредствено чрез общото изборително право. Докато потиснатата класа, в някия случай пролетариатът, не узрее за своето освобождение, дотогава тя в своето мнозинство ще признава съществуващия обществен строй като единствено възможен и в политическо отношение ще бъде опашка на капиталистическата класа, нейно крайно ляво крило. Но колкото повече тя назрява за своето самоосвобождение, толкова повече тя се конституира в собствена партия, избира свои собствени представители, а не тия на капиталистите. Всёобщото изборително право е показател за зрелостта на работническата класа. Повече то не може да бъде и не ще бъде в днешната държава; но и това е достатъчно. В деня, когато термометърът на общото изборително право ще покаже точката на кипенето у работниците, тогава те, както и капиталистите, ще знаят какво да правят.

И така, държавата не съществува открай време. Има-ло е общества, които са минавали и без нея и които не са имали никаква представа за държава и държавна власт. На определено стъпало на икономическото развитие, което по необходимост е било свързано с разделението на обществото на класи, държавата станала по силата на това разделение необходима. Сега ние се приближаваме с бързи крачки към такова стъпало на развитие на производството, при което съществуването на тези класи не само престава да бъде необходимо, но става истинска слънка за производството. Класите ще изчезнат също така неизбежно, както и неизбежно са възникнали в миналото. С изчезването на класите неизбежно ще изчезне и държавата. Обществото, което ще организира производството по нов начин въз основа на свободна и равнопавна асоциация на производителите, ще запрати цялата държавна машина там, където ще ѝ бъде истинското място: в музея на старините, наред с хурката и бронзовата брадва.

И така, според казаното по-горе, цивилизацията е онова стъпало на развитие на обществото, на което раз-